

SUMQAYIT HADİSƏLƏRİ: erməni terrorunun ilk addımları

İlin aylarına nəzər saldıqda qəribə bir mənzərə yaranır. Bütün aylarda Azərbaycanın salnaməsinə qara səhifə kimi yazılan günlər var. Azərbaycanlıların kütləvi Mart soyqırımı (1918). Həmin soyqırımı zamanı təkəcə Bakıda 12 min azərbaycanlı erməni qətləminin qurbanı oldu. 20 Yanvar qırğını (1990), fevralda Sumqayıt hadisəsi (1988), Qaradağlı, Malıbəyli, Xocalı qətləmi (1992), oktyabrda Xocavəndin (1992), apreldə Kəlbəcərin (1993), mayda Şuşanın, Laçının (1992), iyunda Ağdərənin (1993), iyulda Ağdamın (1993), avqustda Füzuli, Qubadlı və Cəbrayılın (1993), oktyabrda Zəngilanın (1993) ermənilər tərəfindən işğalı günləridir. Bu qırğınlarda qətlə yetirilən milyonlarla azərbaycanlının qatili imperiya siyasətini yerinə yetirən, separatçı, təcavüzkar, qaniçən ermənilərdir.

27-29 fevral 1988-ci ildə ermənilərin törətdiyi Sumqayıt hadisələri erməni məkrinin ilk ssenariləri olsa da, bu gün də hadisənin başvermə səbəblərinin araşdırılmasına ehtiyac vardır. Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayırmaq üçün Kremlin xeyir-duasını alan ermənilərin əvvəlcədən planlaşdırılmış Sumqayıt təxribatlarında azərbaycanlılar günahkar kimi cəzalandırılırsalar da, hadisəni törədən ermənilər idi. Sonradan Xocalı faciəsini "Sumqayıt hadisələrinə cavab" kimi təqdim edən ermənilər əs-

lində illərdən bəri hazırladıqları planlarını reallaşdırmaq, Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparmaq üçün bu ssenarilər üzərində uzun illər çalışmış, külli miqdarda vəsait ayırmışdılar.

Erməni təxribatları üçün Sumqayıt və Dağlıq Qarabağın seçilməsi də təsadüfi deyildi. Hər iki məkanda erməni və azərbaycanlılar birgə yaşadığından milli zəmində təxribatlar törətmək, münaqişələri gerçəkləşdirmək üçün münbit şərait mövcud idi.

O vaxt Sovetlər birliyinin ilk və sonuncu prezidenti, ermənipərəst M.Qorbaçovun məsələ ilə əlaqədar xeyir-duasını başbilənləri A.Aqanbekyan vasitəsilə alsalar da istəklərini gerçəkləşdirmək üçün stimül, təkan da lazım idi. 19 fevral 1988-ci ildə ermənilər həsrətində olduqları Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılıb Ermənistanla birləşdirilməsi barədə Xankəndidə "miatsum" çağırışlarını səsləndirdilər, mitinqlər təşkil etdilər. Erməni ideoloqlarının istəyi, Kremlin dəstəyi və SSRİ DTK-nın ssenarisi əsasında Sumqayıt hadisələri törədildi.

Beynəlmiləl, dostluq və qardaşlıq şəhəri olan Sumqayıtda o vaxt müxtəlif millətlərdən olan 258 mindən artıq əhali yaşayırdı ki, onların 14.208 nəfəri ermənilər idi. Demək, milli zəmində qarşıdurma və qırğın törətmək üçün seçilən bu şəhər əsl "etnik savaşı poliqonu" ola bilərdi. Sse-

narinin müəllifləri belə bir məqamı da nəzərdən qaçırmadılar ki, gəncik şəhəri adlandırdığımız Sumqayıtda yaşayanların əksəriyyəti yeniyetmələr idi. Yeni hələ həyat təcrübəsi olmayan gəncləri müxtəlif istiqamətlərə yönəltmək daha asan olardı.

Beləcə gizlədilmiş tüstülənən ocaq birdən alovlandı. Milliyətçə erməni, hadisələr zamanı 6 soydaşını qətlə yetirən, 3 dəfə məhkum olunan Eduard Qriqoryan adlı bir nəfərin təşkilatçılığı ilə Sumqayıt hadisələri baş verdi. Şahidlərin də bildirdikləri kimi,

ermənilərin öldürülməsində, evlərin talan edilib yandırılmasında, millətlərarası münasibətlərin qızıxdırılmasında fəallıq göstərən, hamının "Edik" kimi tanıdığı bu erməninin sonda hadisələrin iştirakçısı olduğu sübut edildi. Əksinə, baş verənlərin əsl mahiyyətini dərk etməyərək ümumi axına qoşulan Əhməd Əhmədov adlı gənc ermənilərin fitvası ilə törədilən hadisələrin iştirakçısı kimi mühakimə olunaraq, rus hakimlərin əlüstü keçirdikləri məhkəmənin hökmü ilə güllələnməyə məhkum edildi. Heç bir

günahı olmayan Taleh İsmayilov 15 il azadlıqdan məhrum olundu. Digər sumqayıtlı Elçin Gəncəliyev istintaq zamanı verilən işgəncələrə tab gətirməyərək intihar etdi.

Əsl qatil E.Qriqoryan isə gənc azadlıqdan məhrum edilərək Ermənistanla təhvil verildi. Az müddətdən sonra isə azadlığa buraxıldı. Ümumiyyətlə, həmin hadisələrdə müxtəlif millətlərdən olan 32 adam həlak olmuş, 400 nəfər xəsarət almış, 200-dən artıq mənzil talan olunmuş, 50-yə qədər mədəni-məişət obyektinə dağıdılmış, 40 maşın zədələnmişdir. Ermənilərin fitvası və əlləri ilə öldürülən 26 nəfər sovinist, terrorçu, separatçı "Krunq" və "Qarabağ" təşkilatlarına pul verməkdən imtina edən ermənilər idi. Deməli, ötən əsrin əvvəlində baş verən erməni fitnəkarlığı yüzilliyin axırında bir daha təkrarlandı. Bütün hallarda olduğu kimi yenə də Azərbaycanda hakimiyyətdə olan Kremlin vəsalları hadisələrin əsl mahiyyətini xalqdan gizlədərək vəzifələrini qorudular. 20 Yanvarda olduğu kimi, "qarşıdurmanı yatırmaq" adı ilə sovet əsgərlərinin hadisələrə müdaxilə etməsinin özü bir daha təsdiqləyir ki, Sumqayıtda baş verənlər düşünülmüş ssenari üzrə həyata keçirilən erməni təxribatı idi. Amma o zaman iqtidarda olanlar nəinki susdular, danışmaq istəyənlərə belə imkan verilmədi. Belə susqunluğun və unudqanlıqın ağır nəticəsi bir neçə ildən sonra özünü Xocalı soyqırımı zamanı bürüzə verdi. Amma bir dəfə də olsun tökdükləri nahaq qanlar, dinc əhaliyə qarşı göstərdikləri amansızlıq, qəddarlıq üçün onlardan hesab soran olmadı.

” Xuraman İsmayilqızı,
"İki sahil"